

Hembygds filatelisten

Nr 2 2018

Tidskrift för hembygdsfilateli

Årgång 35

AB PHILEA

Svartensgatan 6
116 20 Stockholm
Tfn 08-640 09 78

KVALITETSAUKTIONER

Vi söker alltid kvalitetsmaterial.
Välkommen in till oss i Stockholm, Uppsala, Göteborg,
Malmö, Skara, Umeå eller Kalmar, så hjälper vi till att
sälja Era objekt - med bästa resultat!

mail@philea.se – www.philea.se

Innehållsförteckning

Extra föreningsmöte om Stämpeldatabasen	1
Riksföreningen för Hembygdsfilateli	2
Ordföranden har ordet.....	3
<i>Anders Bock</i>	
Årsmötesprotokoll	4
Ångbåts PXP No 150 – år 1889.....	6
<i>Leif Johansson (Torslanda)</i>	
Nydigitalisering av Postmuseums 1700-tals kartor	15
<i>Hanna Nydabl</i>	
Kortet ”Redaktionspersonalen från Tidningskontoret”	20
<i>Mats Edström</i>	
Orterna återuppstår eller...	
Idog påverkan ger resultat.....	22
<i>Erik Idhult</i>	
Årsavgiften.....	23
Hösten 2018	24
Information om personuppgifter	24

Extra föreningsmöte om Stämpeldatabasen

Ondsdagen den 26 september kl. 17.30 på Postmuseum

Som framgår nedan i ”Ordföranden har ordet” har styrelsen beslutat att avsluta samarbetet angående Stämpeldatabasen.

På mötet kommer ordföranden att informera om:

- bakgrunden till beslutet
- vad händer nu
- hur vi går vidare

Möjlighet att ställa frågor om beslutet kommer naturligtvis att finnas.

Riksföreningen för Hembygdsfilateli

RIKSFÖRENING INOM SVERIGES FILATELIST-FÖRBUND

Styrelsen

Ordförande

Anders Bock
Runebergsgatan 3
114 29 Stockholm
0708-49 06 39
anders.bock@comhem.se

Vice ordförande

Gunnar Lithén
Vejegatan 9 5tr
164 44 Kista
070-378 00 11
gunnar.lithen@gmail.com

Kassör

Alf-Göran Arneholm
Seminariegratan 22A
791 36 Falun
070-633 13 06
alarn2001@hotmail.com

Sekreterare

Kent Karlsson
Pyrolavägen 13 4tr
181 60 Lidingö
08-766 01 85, 070-370 25 03
kk.karlsson@comhem.se

Ledamot

Ingvar Norelius
Vänortsstråket 1B
191 61 Sollentuna
08-35 65 74
inno@bredband2.com

Suppleanter

Inge Johansson
Sibeliusingången 40, lgh1902
164 72 Kista
070-461 69 68
nutte2004@hotmail.com

Göran Heijtz

Box 19541
104 32 Stockholm
070-710 83 60
goran@novastamps.com

Redaktör (adjungerad)

Gunnar Zetterman
Siargatan 15 2tr
118 27 Stockholm
08-642 40 48
gunnar@smsps.se

Vår webbsida & e-post

www.sff.nu/hembygdsfilatelisterna
e-post: hb.filateli@gmail.com

Årsavgift

Årsavgiften är för närvarande 150 kronor.
Föreningens PlusGiro: 98 86 28-4

Material till nästa nummer kan skickas till redaktören. **MANUSSTOP FÖR KOMMANDE NUMMER**

20/1 (nr 1), 1/4 (n 2), 20/6 (nr 3) samt 1/10 (nr 4) .

Ordföranden har ordet

Stämpeldatabasen (SDB) – Ännu en gång !

I det senaste numret av Hembygdsfilatelisten – nr 1 2018 – skrev jag om läget vad gäller SDB. Sedan dess har mycket hänt. Bland annat informerades årsmötet i mars om SDB varpå följde en livlig diskussion. Efter årsmötet har styrelsen av en professionell medarbetare fått hjälp med att ta fram en grundlig lägesanalys, kravspecifikationer och beslutsunderlag.

Detta resulterade i att styrelsen på ett extra sammankallat styrelsesammanträde den 14 maj beslöt att inte gå vidare med SDB och att med omedelbar verkan söka avsluta vårt avtalet med SDB:s ägare Bernt Wahlberg.

Skälen till detta är i huvudsak två: dels äger inte styrelsen de resurser och den kompetens som krävs för att driva SDB, dels har inte styrelsen de administrativa och ekonomiska resurser som behövs för att utveckla och därpå publicera SDB.

Då styrelsen anser att SDB är en värdefull resurs för stämpelsamlarna uppdrog styrelsen till ordföranden att söka hitta någon organisation/förening som har kompetens och resurser att driva SDB vidare. Styrelsen vill också tacka alla som på olika sätt bidragit till

arbetet med SDB genom åren i första hand Hans-Ove Aldenbrink och Göran Heijtz.

Den 1 juni träffades Bernt Wahlberg, Göran Heijtz, Hans-Ove Aldenbrink och undertecknad för att avsluta samarbetet mellan oss och Bernt Wahlberg angående SDB.

Vid samma tillfälle tecknades också ett nytt avtal mellan Bernt Wahlberg och Jönköpings Posthistoriska Förening (JPF). På detta sätt kommer SDB förhoppningsvis leva vidare och utvecklas genom JPF:s försorg.

Det uppskattar styrelsen och i nästa nummer av tidskriften kommer Hans-Ove Aldenbrink och jag att i en gemensam artikel redogöra för hur vi kan stödja JPF:s utvecklingsarbete med SDB och också presentera samarbetsmodeller som också kan gynna Hembygdsfilatelisterna.

Styrelsen kallar också våra medlemmar till ett extra medlemsmöte onsdagen den 26 september kl. 17.30 på Postmuseum för att närmare kommentera skälen till och informera om styrelsens beslut.

En skön sommar önskar jag er

Anders Bock

Annonspriser:

Handlarannons (färg):
Helsida bak 1500 kr,
Övriga helsidor 1250 kr

Medlemmar: gratis (svartvit)

Riksföreningen för Hembygdsfilateli

Årsmöte 2018

Tid: Onsdagen den 28 mars 2017 kl. 17.30 – 19.00

Plats: Postmuseums konferensrum Brevet

§ 1 Årsmötets öppnande

Ordföranden Anders Bock hälsade alla 18 medlemmar välkomna och förklarade mötet öppnat.

§ 2 Val av ordförande för årsmötet

Till mötesordförande valdes Leif Ledmyr.

§ 3 Val av sekreterare för årsmötet

Till mötessekreterare valdes Kent Karlsson.

§ 4 Val av två justerare tillika rösträknare som jämte ordföranden skall justera årsmötesprotokollet

Till justerare tillika rösträknare valdes Leif Bergman och Ulla Lundqvist.

§ 5 Fråga om årsmötet är behörigen utlyst

Mötet ansågs vara behörigen utlyst.

§ 6 Fastställande av dagordning

Det utskickade förslaget till dagordning fastställdes.

§ 7 Framläggande av verksamhetsberättelsen för 2017

Verksamhetsberättelsen föredrogs och lades till handlingarna.

§ 8 Framläggande av den ekonomiska rapporten för 2017

Den ekonomiska rapporten föredrogs och lades till handlingarna.

§ 9 Föredragning av revisionsberättelsen

Revisor Jan-Ove Brandt föredrog revisionsrapporten. Revisorerna har granskat räkenskaperna upprättade enligt god redovisningssed och tillstyrkte att bevilja ansvarsfrihet för styrelsen.

§ 10 Fastställande av resultat- och balansräkning

Resultat- och balansräkningen fastställdes och årets överskott på 8.347,68 kronor beslutades att balanseras i ny räkning enligt styrelsens förslag.

§ 11 Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen för verksamhetsåret 2017

Styrelsen beviljades ansvarsfrihet för det gångna verksamhetsåret.

§ 12 Behandling av inkomna skrivelser och motioner

Inga skrivelser eller motioner hade inkommit.

§ 13 Fastställande av budget för 2018

Årsmötet beslöt att godkänna styrelsens förslag till budget för 2018. En minskning av antalet medlemmar till 300 stycken och kostnader för SDB samt ökade portokostnader beräknas ge ett underskott på 7.500 kronor för 2018

§ 14 Fastställande av årsavgift för 2019

Styrelsen föreslog en oförändrad årsavgift, 150 kr, för 2019, dvs oförändrad mot i år.

§ 15 Val av ordförande för tiden till årsmötet 2019

Anders Bock valdes till föreningens ordförande på ett år (omval).

§ 16 Val av två styrelseledamöter för tiden till årsmötet 2020

Till styrelseledamöter för två år valdes Alf-Göran Arneholm (omval) och Gunnar Lithén (omval).

§ 17 Val av två suppleanter för tiden till årsmötet 2019

Till suppleanter valdes Göran Heijtz (omval) och Inge Johansson. (nyval).

§ 18 Val av två revisorer för tiden fram till årsmötet 2019

Till revisorer valdes Jan-Ove Brandt (omval) och Bengt Lindbergh (omval).

§ 19 Val av revisorssuppleant för tiden till årsmötet 2019

Till revisorssuppleant valdes Tommy Revai (omval).

§ 20 Val av valberedning för tiden till årsmötet 2019

- sammankallande ledamot Åke Persson (omval).
- två övriga ledamöter Jan-Olov Edling (omval) och Leif Ledmyr (omval).
- en suppleant Hans-Ove Aldenbrink (nyval).

§ 21 Stämpeldatabasen

Anders Bock informerade om vad som hänt under det gångna året, HOA och Göran H har arbetat vidare med att rätta upp den, så SDB närmar sig tekniskt den punkten att den kan släppas med undantag för Skånedelen. Förslagsvis släpps SDB områdesvis med någon lokalt ansvarig klubb eller person.

§ 22 Övriga frågor

Anders Bock tackade styrelsen för det goda samarbetet som rått under det gångna verksamhetsåret och för att han fick förnyat förtroende som ordförande. Ett speciellt tack till Olof Fägrems som avgick ur styrelse efter flera år. Inge Johansson hälsades välkommen till styrelsen.

§ 23 Årsmötet avslutas

Ordföranden tackade för visat intresse och avslutade årsmötet.

Stockholm 28 mars 2018

Vid protokollet

Kent Karlsson

Justeras

Leif Bergman

Ordförande

Leif Ledmyr

Ulla Lundqvist

Ångbåts PXP No 150 – år 1889

Leif Johansson (Torslanda)

Bakgrund

Denna artikel är en orientering om post ombord på ångbåtar i Göteborgs norra skärgård, med fokus på den mycket sällsynta stämpeln ”ÅNGBÅTS PXP No 150”. Ångbåtspostexpeditionen var endast i drift under sommaren 1889, för att därefter återkomma i Göta älv i slutet av april 1892. Denna artikel handlar om verksamheten år 1889.

Bild 1. Enda kända stämpelavtrycket på frimärke med Ångbåts PXP No 150, från den 30/8 1889.

Rederierna i slutet av 1880-talet

Göteborgs Nya Ångslups AB, eller ångslupsbolaget i folkmun, var totalt dominerande i skärgårdstrafiken utanför Göteborg. 1880-tal kan låta tidigt, men redan under 1830-talet fanns ångfartyg i Göta älv, och reguljär passagerartrafik (med ångfartyg) mellan Göteborg och Uddevalla var igång under 1850-talet. Göteborgs södra och norra skärgård hade en ganska omfattande trafik under somrarna, i slutet på 1800-talet kördes upp till tre turer per dag. Vintertid var det annat, då kördes 1-2 turer per vecka och ibland kunde trafiken helt upphöra.

Bild 2. Aktiebrev från Göteborgs Nya Ångslups AB, utfärdat 1872.

Ångbåtspost i norra skärgården

Ångfartyg med postexpedition ombord har funnits i Göteborgs norra skärgård sedan 1878, först ut var ångslupsbolagets ångare S/S Svanen som hade ångbåtspostexpedition No 79. Ångslupsbolaget hade inte en ångare, utan närmare tio stycken, och S/S Svanen efterföljdes av cirka fyra fartyg som turades om att köra rutten Göteborg-Öckeröarna. Vanligast var att S/S Ejdern stod för trafiken efter 1880, men även (åtminstone) S/S Svalan och S/S Lärkan användes växelvis under 1880 och 1890-talet. Ångfartygen var cirka 22-25 meter långa, och gick under namnet ”skärgårdsbåtarna”. Ångslups-

bolagets fartyg utgick från Skeppsbron i Göteborg.

På ön Kalfen (Kalven) fanns en landbaserad poststation sedan 1875 (Öckerö), den enda i norra skärgården under 1800-talet, men dit krävdes egen båt. Egen båt var förstås inget hinder för en skärgårdsbo, men skärgårdsbåtarnas postexpeditioner blev ändå ett ordentligt lyft ur postal synvinkel. Ett annat alternativ var att någon tog med sig posten till Göteborg, till exempel i samband med besök på fiskmarknaderna i staden.

Ett ”rederi” för norra skärgården

Skärgårdsborna i Göteborgs norra skärgård tyckte trafiken var undermålig och

skriverierna i tidningarna om ångslupsbolagets arrogans var omfattande. Det är viktigt att påpeka att redan under slutet av 1870-talet hade sommargäster fått upp ögonen för Göteborgs skärgård, vilket befolkningen i norra skärgården var väl medveten om. Dessutom hade södra skärgården lockat till sig betydligt fler turister. I norra skärgården tyckte man att det bästa vore att ha en egen ångbåtslinje, det vill säga så att skärgårdsborna själva kunde bestämma över trafiken, utan att vara i händerna på herrarna i ångslupsbolaget. Ungefär sådan var bakgrunden till det som komma skulle.

En annan faktor var ångbåtstrafiken på Göta älv, mellan Göteborg och Lilla

Bild 3. Skeppsbron i Göteborg var ”skärgårdsbåtarnas” tilläggsplats. Ångslupen närmast i bild är gamla S/S Svanen, därefter syns bland annat S/S Svalan och S/S Ärlan med flera. Fotografiet är från sekelskiftet 1900.

Fotograf okänd. IMP. F. W. H. & Co.

Edet, som hanterades av andra rederier än Göteborgs Ångslupsbolag. På den ångbåtslinjen verkade rederierna "Nya Ångbåts AB Lilla Edet" och "Ångbåts AB Nohl", och de rederierna hade periodvis ett nära samarbete. Sedan flera år hade Nya Ångbåts AB Lilla Edet även trafik på Göteborg-Särö (syd om Göteborgs södra skärgård). De två rederierna hade förstas inget emot att expandera sin verksamhet till Göteborgs norra skärgård. Sammanfattningsvis kom ovanstående att resultera i det första så kallade "ångbåtskriget" i Göteborgs skärgård.

Inför sommaren 1889 bildades ett konsortium som inhyrde tre ångare. Initiativtagarna var skärgårdsbor från Höno

och Öckerö, en kapten och sommargäst från Göteborg, samt en av ägarna till rederiet Ångbåts AB Nohl. Den 21 maj 1889 kunde man i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning läsa:

"Norra skärgårdstrafiken kommer att underhållas av tvenne ångare, hvaraf ångfartyget Elfängen intager ordinarie turer den 1 juni"

Från rederi "Nya Ångbåts AB Lilla Edet" inhyrdes S/S Lilla Edet, och från "Ångbåts AB Nohl" inhyrdes S/S Nohl och S/S Elfängen. S/S Nohl var en liten ångare och tycks endast ha använts enstaka helger i maj, samt vissa helgdagar

Bild 4. Konsortiets fartyg lade till vid hörnet av den s.k. "Franska tomten", ungefär nedanför hästen i bilden. 300 m längre nedströms i Göta älv ligger skeppsbron med ångslupsbolagets fartyg. I bakgrunden ses Posthuset i Göteborg (huset med tre torn). Foto från början av 1900-talet. Fotograf okänd.

i juni-juli. S/S Elfängen och S/S Lilla Edet var något större än ångslupsbolagets fartyg, och bekvämare om man tror på konsortiets annonser, som talar om bland annat full restaurang ombord.

Det nybildade konsortiet hade inte legat på latsidan, de gick grundligt tillväga och konkurrensen med ångslupsbolaget var allvarligt menad. Redan innan starten i juni 1889 hade de ansökt hos Kungl. Generalpoststyrelsen om att ha postexpedition ombord, vilket också beviljades. Troligen hade både S/S Elfängen och S/S Lilla Edet ångbåtspostexpedition No 150 ombord, eftersom de växelvis körde turerna i norra skärgården.

Konsortiet hade även sett till, via Länsstyrelsen, att ångslupsbolaget inte fick angöra (vissa) bryggor i skärgården

som ägdes av skärgårdsbor. Det hela resulterade förstas i bråk vid bryggorna, sänkta taxor till skärgården med mera. Ångslupsbolaget slutade även helt med trafiken på öarna i någon månad. Detta första så kallade ångbåtskrig varade en sommar för att komma tillbaka ännu starkare åren 1891-92.

Härmed lämnar vi perspektivet ångbåtskrig och övergår till den postala situationen för ångbåts PXP No 150, och de ångare som hade postexpeditionen ombord.

Juni, juli och augusti - tiden med ångarna Elfängen och Lilla Edet

När S/S Elfängen började köra enligt ordinarie veckoturlista, den 1:e juni 1889, var det med två turer per dag och med Björkö ångbåtsbrygga som

Bild 5. Björkö ångbåtsbrygga kring sekelskiftet 1900. Fotograf okänd.

slutstation. Söndagen den 2:e juni hade Elfängen trafikerat Göteborg-Öckerö-Björkö-Rörö, det vill säga ända upp till Rörö i det nordligaste hörnet av norra skärgården, vilket var en väsentligt längre tur än den vanliga till Björkö (se karta, bild 8 på nästa uppslag).

Andra veckan i juni sätts även S/S Lilla Edet in i trafiken under vardagar, normalt kördes två turer per dag. Även S/S Nohl körde några söndagar i maj, med start den 19:e, eventuellt redan den 12:e maj. Söndagsturerna kom därefter att köras av S/S Elfängen och S/S Lilla Edet. Det är intressant att notera att den ordinarie rutten verkar ha varit Göteborg-Öckerö-Björkö enligt annonsen i bild 6 till höger, det vill säga man kortade ner rutten och anlöpte inte öarna Knippla, Hyppeln och Rörö längst

Till Norra skärgården			
afgå: ångf. „Elfängen“ fr. o. m. måndagen			
den 3 Juni hvardagarne tills vidare:			
från staden	kl. 1, 5, 18 o. m.		
• Björkö	6,45 f. m.	2,40 a. m.	
• Öckerö	7	2,55	
• Hönö	7,15	3,5	
• Grötö	7,20	3,10	
• Kalfsund	7,30	2,25	
• Hjuvik	7,50	3,30	
För trafikanters bekvämlighet tillhandahållas säsongkort och månadskort från hvilken dato trafikanten önskar.			
Telefonförfrågningar besvaras i herr G. F. Garlings skeppsfourneraobutik. Bell- och allmänna telefon. (5292)			

Bild 6. Den första annonsen med S/S Elfängen, med tidtabell för ordinarie turer vardagar, annonserades i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 3/6 1889.

i norr. Åtminstone förekommer inga fler annonserade turlistor som anger en nordligare brygga än Björkö. Detta är lite märkligt eftersom man hade slutit

Bild 7. Enda kända försändelsen med stämpelavtryck från Ångbåts PXP No 150-1889. Daterad på Björkö i Göteborgs norra skärgård, stämplad ombord på södergående tur till Göteborg.

Bild 8. Karta över Göteborgs norra skärgård, inklusive exempel på rutter för ångbåtstrafiken i området. S/S Elfängen och S/S Lilla Edet anlöpte bryggorna i annan ordning, se berörda turlistor.

kontrakt med Kungl. Generalpoststyrelsen om postföring på linjen Göteborg-Björkö-Rörö. Rederiernas årsredovisning till postverket, avseende körd sträcka till sjöss, är relativt omfattande, vilket indikerar att turer till Rörö ändå kan ha förekommit under sommaren.

Tyvärr preciserades sällan vilken ångare som användes en specifik tur eller dag. Enligt de annonserade turlistorerna i juni kördes turerna vardagar av S/S Elfängen den 1/6-10/6, och av S/S Lilla Edet från 11/6 och tills vidare. Två turer på vardagarna och en tur på söndagar (lördag räknades som vardag).

Under juli och augusti annonserades turlistorna främst i Göteborgs Aftonblad. Där framgår att både S/S Elfängen och S/S Lilla Edet användes dagligen (med referens till tidsåtgången), och ett av fartygen övernattade på Björkö (alternativt Kalven?).

Rederierna som hyrde ut ångarna använde dem även parallellt på rutten Göteborg-Lilla Edet. Vid jämförelse av de olika turlistorna framgår att åtminstone ett av fartygen användes (dagligen) även för trafiken mellan Göteborg och Lilla Edet.

Bild 9. Annonser i Göteborgs Aftonblad den 26/7 1889. Annonserna var närmast identiska under hela juli och augusti.

Konsortiets verksamhet med Ångbåtsexpedition No 150 blev kortvarig, och den 3:e september meddelas att ”Ångarne Lilla Edet och Elfängens turer på norra skärgården hafva för året upphört”.

Med det upphörde också konsortiets korta verksamhet. Ångarna S/S Elfängen och S/S Lilla Edet återvände till sina ordinarie rutter på Göta älv och ibland till Särö.

Postföringen i norra skärgården

Mellan år 2011-2015 gjordes en stämpeleinventering av ångbåtsstämplar i Bohuslän, vilken samordnades av författaren. Avseende Göteborgs norra skärgård konstateras att ångbåtspostexpedition No 79 (ombord på ångslupsbolagets S/S Ejdern) noterats för cirka tio stämpelavtryck år 1889. S/S Ejdern var i trafik under hela år 1889, men under maj, juni och juli finns inga kända stämpelavtryck.

För ångbåtsexpedition No 150, ombord på S/S Elfängen och S/S Lilla Edet, är som tidigare nämnts två stämpelavtryck kända från 1889, en försändelse från Björkö den 16/7 och ett löst frimärke stämplat den 30/8.

Slutord

Konsortiets verksamhet upphörde med augusti 1889, så gjorde också ångbåtsexpedition No 150. Under 1890 bildade öborna ett nytt rederi med passagerartrafik och postföring i norra skärgården. Ångbåtsexpedition No 150 återkom inte till Göteborgs norra skärgård, istället återfinns den på Göta älv i slutet av april 1892. Historien om Ångbåts PXP No 150 under 1892 presenteras i ett kommande nummer av Hembygdsfilatelisten. ♦

Översikt av rederier och fartyg

Göteborgs Nya Ångslups AB

S/S Svanen

åbxp No 79, 1878-1880(82) (ca)
Byggd: okänd
Längd: okänd (troligen ca. 20-22 m)
Varv: okänd
Trafik: Göteborgs norra skärgård mm.
Rutt: Göteborg-Hjuvik-Kalfsund-Björkö-Öckerö-Hönö-Grötö (år 1878, år 1879 även Röro)
Övrigt: -

S/S Ejdern

åbxp No 79, 1880(83)-1891 (ca)
Byggd: 1880
Längd: 22,86 m
Varv: Göteborgs Mekaniska Verkstad
Trafik: Göteborgs norra skärgård mm.
Rutt: Göteborg-Hjuvik-Kalfsund-Björkö-Öckerö-(Hönö)-(Grötö) (år 1889)
Övrigt: såldes 1898 till Roxens Ångbåts AB

S/S Svalan

åbxp ej noterad för åbxp i norra skärgården enligt Kungl. Generalpoststyrelsen
Byggd: 1877
Längd: 25,5 m
Varv: Lindholmens varv
Trafik: Göteborgs norra skärgård, Göteborg-Billdal-Kyvik-Skörvalla
Rutt: Göteborg-Hjuvik-Kalfsund-Björkö-Öckerö-(Hönö)-(Grötö) (år 1889)
Övrigt: såldes 1911 till Nyköping

S/S Lärkan

åbxp No 79, noterad för åbxp i norra skärgården 1893-95 enligt Kungl. Generalpoststyrelsen
Byggd: 1882
Längd: 23,83 m
Varv: Motala verkstad
Trafik: Göteborgs norra skärgård mm
Övrigt: såldes 1922 och omdöptes till Arendal, för trafik strax utanför Göteborgs hamn

Nya Ångbåts AB Lilla Edet

S/S Göta Elf

åbxp No 92, 1885-1908 (enligt Kungl. Generalpoststyrelsen)
Byggd: 1884
Längd: 30,2 m
Varv: Thorskogs varv
Trafik: Göteborg-Lilla Edet
Övrigt: Den 15/4 1908 kantrade fartyget vid kajen i Göteborg och 26 personer omkom. En tid efter olyckan gick rederiet i konkurs och fartyget såldes till andra ägare.

S/S Lilla Edet

åbxp No 78, 1878-1889 (enligt generalpoststyrelsen)
No 150, 1/6-2/9 1889. Göteborgs norra skärgård
Byggd: 1873
Längd: 30,1 m
Varv: Göteborgs Mekaniska Verkstad
Trafik: 1878-1882, Göteborg-Lilla Edet-Trollhättan
1883-1888, Göteborg-Lilla Edet
1889, Göteborgs norra skärgård (uthyrd), respektive Göteborg-Lilla Edet.
1890-91 troligen Göteborg-Lilla Edet respektive Göteborg-Särö (sommartid)
1892-1907 (ca) Göteborg-Särö, vilket år trafiken på Göta älv slutar är okänt.
Övrigt: omdöpt till Särö 1895, såld till Finland 1908.

Ångfartygs AB Nohl

S/S Elfängen /1¹

åbxp No 78, 1890-1898 (enligt Kungl. Generalpoststyrelsen)
No 150, 1/6-2/9 1889. Göteborgs norra skärgård

Byggd: 1865. Inköpt till Ångbåts AB Nohl år 1888

Längd: 26,7 m

Varv: Bergsunds Mekaniska Verkstad

Trafik: 1889, Göteborgs norra skärgård (uthyrd), respektive Göteborg-Lilla Edet.
1890-1898, Göteborg-Lilla Edet

Övrigt: såld till Finland 1898

S/S Nohl

åbxp No 93, 1904-1909 (enligt Kungl. Generalpoststyrelsen)

Byggd: 1883

Längd: 20,54 m

Varv: Wilhelmsbergs Mekaniska Verkstad, Göteborg

Trafik: 1883-1903 trafik på Göta älv
1889/05-06/ (uthyrd, vissa dagar för trafik i Göteborgs norra skärgård)
1904-1909, Munkedals hamn-Lysekil

Övrigt: såld till Nya Ångfartygs AB Gullmarn 1904 för trafik i Gullmarsfjorden, omdöpt till Gullmarn 1906.

Källor

Arkivinstitutioner

Göteborgs Universitet, Samhällsvetenskapliga biblioteket, Göteborg
Kungliga biblioteket, digitala dagstidningar, Stockholm. www.tidningar.kb.se
Riksarkivet, Landsarkivet i Göteborg
Sjöfartsmuseet, Göteborg
Sjöhistoriska museet, Stockholm

Tryckta källor

Bidrag till Sveriges Officiella statistik, Kungl. Generalpoststyrelsens berättelse om Postverkets förvaltning. Stockholm
Bihang till Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär. Stockholm (?) 1888-1895
Facit Postal IX, Ortsstämplar och Posthistoria. Malmö 2015
Fagerholm, Per G. Ångfartyget Ejdern. Lund 1978
Göteborgsposten
Göteborgs Aftonblad
Göteborgs adress och industrikalender
Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning
Hansson, W. Skärgårdstrafiken i Bohuslän under 100 år. Uddevalla 1968.
Lindgren, Erik. Posthistoria från Öckerö kommun. Växjö 1994.
Odenvik, N. Öckerö socken. Göteborg 1957.
Öckerö kulturnämnd, Hembygdsprojektet Öckeröarnas Historia. Öckerö 1983-1991.

1 Det finns 2 fartyg med namnet Elfängen. Här avses det äldsta.

Nydigitalisering av Postmuseums 1700-tals kartor

Hanna Nydahl

Ett samarbete mellan Postmuseum och Postmusei Vänner där Postmuseum har bidragit med resurser i form av personal och tid medan Postmusei Vänner har bekostat själva skanningen.

Kort karthistoria

Två av de äldsta verksamheterna i svenska staten är kartläggning och fastighetsregistrering, det vill säga lantmäteri. Det behövs beskrivningar av landets gränser, kunskap om landskapet och om vem som ägde vilka fastigheter. Bland annat för att driva in skatt och utveckla samhället men också för att kunna fatta vettiga beslut i krigssituationer. Kartor var viktiga för försvaret.

År 1628 fick Anders Buhre i uppdrag att bygga upp det svenska lantmäteriet och upprätta detaljkartor över hela landet. Han utbildade de första lantmätrarna och resultatet blev de geometriska jordböckerna med kartor över jordbruksbyarna. Man började alltså med gårdar, byar och städer.

I mitten av 1600-talet gick man vidare med socknar, hänader, landskap och landsdelar, kuster, öar och vattendrag. Lantmätrarna fick också i uppgift att mäta upp och kartlägga vägarna. För samfärdsl och postgång liksom för militära behov var det viktigt att veta vägnarnas sträckning och längd, liksom placeringen av skjutshåll och gästgiverier.

År 1730 blir lantmäteriet ålagd att utarbeta nya kartor över allmänna lands- och postvägar i Sverige och Finland. De följande åren upprättades sådana kartor för 17 län. Kartorna renritades i det centrala lantmäterikontoret 1735-1742. Där finns de fortfarande, inbundna i en volym "Chartebok öfver landsvägarna uti Swea och Göta Riken förfärdigad wid Kongliga Lantmätericontoiret." De finns idag digitaliserade och allmänt tillgängliga hos lantmäteriet.

Postmuseums kartor

Lantmäteriets kartor var sekretesskyddade under 1600-talet och tidigt 1700-tal. Sekretessen lättar 1735.

År 1746 fick Postverket eget tillstånd att utarbeta postkartor över landets alla provinser. Kartorna skulle innehålla uppgifter om postkontorens och postgårdarnas lägen och de inbördes avstånd. Kartverket var klart runt 1750, med 25 kartblad som ger en bild av Sveriges stamvägar på 1750-talet.

Postmuseum har fått in kartor till sina samlingar i olika omgångar. Hösten 1914 förtecknades en samling med 25 stycken 1700-tals kartor. Det är alltså kartorna från det första kartverk som postverket fick tillstånd att utarbeta.

Ytterligare ett fyrtiotal 1700-tals kartor förtecknades under våren 1932. De hade ursprungligen varit inhäftade

i ett kartband. Utöver dessa har vi fått in ett fåtal från annat håll. Som gåvor, köp etcetera.

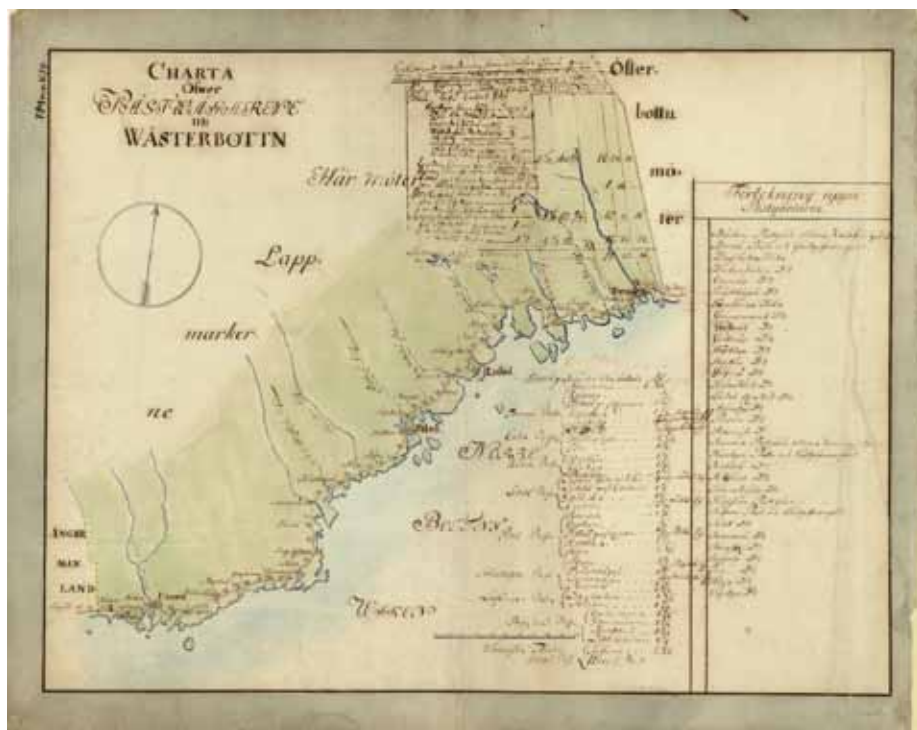
På kartornas fram och baksida finns ofta noteringar om postvägar, avstånd, tidtabeller, avtal postkontor och postgårdar. Den informationen har inte varit tillgänglig för allmänheten tidigare.

Kartorna har varit arbetsmaterial. De är ofta fulla med en mängd tillägg och justeringar, som gör att de ibland är svårlästa, och kanske inte fullt lika vackra som de kunde ha varit. De är unika och

väldigt specifikt posthistoriska samtidigt som de är intressanta även för många andra forskningsområden.

Digitalt Museum

För att förstå varför det här inskanningsprojektet är så bra behöver man ha lite förståelse kring hur vi arbetar med att tillgängliggöra våra samlingar. För det är egentligen ingen vits med att Postmuseums samlingsansvariga ensam sitter på en mängd fint inskannade kartor om ingen vet om att de finns.

Postkarta över postvägarna i Västerbotten under 1700-talets mitt. Kartan visar endast Västerbotten, de angränsande länen namnges endast vid sidan om. En förteckning över postgårdar med diverse andra postala anteckningar finns på kartan. Kartan är ritad och kolorerad för hand. (POST.044535)

Digitalt Museum är museets huvudkanal för att nå ut med digital information om enskilda objekt i våra samlingar inom föremål, fotografier och filateli. Vi har funnits där sedan 2010.

På Digitalt Museum samsas idag 59 svenska museer. Allmänheten har tillgång till 1 miljon föremål och 1,5 miljoner fotografier. År 2017 hade hela Digitalt Museum 1,6 miljoner besök och över 10 miljoner sidvisningar.

Varje museum har sin egen start sida på Digitalt Museum.

Museet arbetar i vår databas, ”Primus” och därifrån väljer vi vad som ska publiceras på Digitalt Museum. Det är

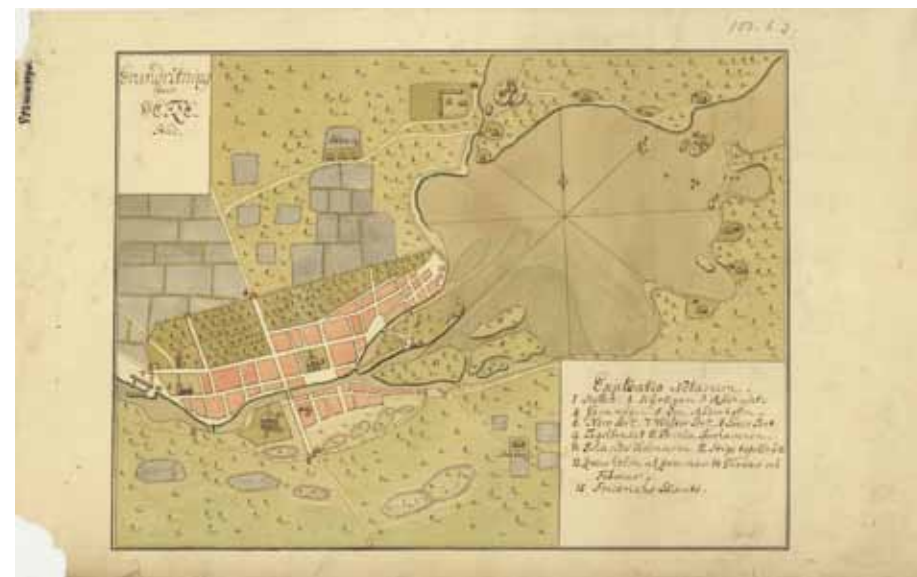
Hanna Nydahl och Kajsa Lemon som i huvudsak arbetar med Primus.

Postmuseum har idag: cirka 36 000 fotografier och lite över 17 000 föremål publicerade på Digitalt Museum. Förra året hade vi 173 000 enskilda sidvisningar.

Två bästa sakerna med Digitalt Museum:

1. Söka i många museers databaser samtidigt
2. Spara det man är intresserad av i mappar

Breda söktermer ger fler träffar. Det är inte säkert att den som registrerat föremålet tänkt på att använda ämnesord som vi tycker är intressanta. Museerna

Stadscharta över Gävle, Gästrikland, från mitten av 1700-talet, ritad och kolorerad för hand. (POST.044739)

försöker dock arbeta med gemensamma övergripande ämnesord/förvalslistor:

Det här är alltså en generell uppmaning till er att gå in på Digitalt Museum, starta ett konto och börja samla.

Kartprojektet

Det är viktigt att det vi har på Digitalt Museum representerar våra samlingar. Vi måste dessutom vara medvetna om att de som söker kommer att ha olika ingångar, man ser på samma objekt med helt olika ögon.

I urvalet har vi tittat på flera faktorer som till exempel: ålder, skörhet, konserveringsåtgärder, storlek, geografisk spridning, tidigare digitalisering, storlek, posthistoriskt intresse och allmänt intresse. Vi valde ut 62 kartor ur vårt äldsta material och gjorde samtidigt en tillståndsbedömning.

Kartorna transporterades till Gävle, där de skannades hos Järnvägsmuseum. Vi hämtade sedan våra kartor och under hösten och vintern 2017 har vi lagt in kartorna i Primus och därifrån publicerat dem på Digitalt Museum.

Upphovsrätt

Kartbilderna är fria från upphovsrätt. Däremot vill vi att man anger att kartan kommer från Postmuseums samlingar.

Att tillgängliggöra kartor

Det har alltid varit lite klurigt att tillgängliggöra kartor. Äldsta sättet är helt enkelt att rita av kartan. Efter det kommer fotostatkopior och reprofoto, alltså att man fotograferar ett objekt rakt

ovanifrån. Det fungerar bra när det gäller små bilder eller föremål, men ju större objektet är desto svårare blir det. Speciellt om man sedan ska framkalla bilden i skala 1:1 eller ännu större, för att se detaljer.

Många av våra kartor är tidigare avfotograferade, vilket är jättebra i identifikations- och dokumentationssyfte, men det är svårt att arbeta med informationen på kartan utifrån fotografiet.

Så, det är först med färgskanning och riktigt moderna digitalkameror och program som det blir möjligt att sprida kartor till många. Det här är första gången vi arbetar med kopior som är lika stora och större än originalen. Att kunna zooma in på detaljer ökar tillgängligheten och gör det lättare att till exempel läsa små anteckningar på kartan.

Sveriges Järnvägsmuseum

Järnvägsmuseet har under flera år arbetat med att digitalisera sitt omfattande och unika bildarkiv och att göra detta tillgängligt för allmänheten på Internet i sökbar form. Digitaliseringsverksamheten hos Järnvägsmuseet är ett samarbetsprojekt med Järnvägsmusei Vänner som startade 2011.

Postmuseums och Järnvägsmuseets samlingar har liknande bredd och vi tycker att de är ett värdefullt bollplank i många frågor.

Våra kartor är skannade med en rullskanner. Rullskannern klarar 106 cm breda, 2 cm tjocka samt obegränsad längd (det längsta Sveriges Järnvägsmuseum har skannat är 15 meter).

En vanlig karta på cirka 1 meter tar ungefär 1 min att skanna, men till detta kommer omfattande beskärning samt eventuellt upprättning av skanningen. Filbearbetning och rengöring är tid som läggs på ovanstående. Totalt ett tidsödande och kvalificerat arbete.

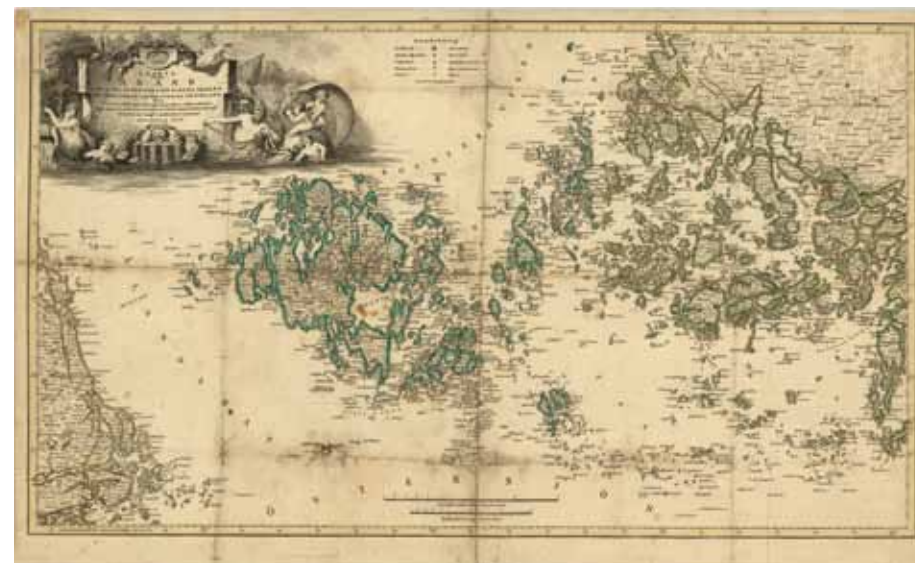
Alla kartor måste behandlas varsamt. Speciellt äldre kartor som håller på att gå sönder. Då använder man speciella fickor.

Eliz Lundin tar i sin bok *Postvägar* upp 21 av de 25 kartorna från 1750 års kartverk. (Man valde då att avgränsa sig till nuvarande Sverige. Istället för 1750-talets Sverige som ju då även omfattar nuvarande Finland). Eliz Lundins bok är bra, han renritade kartorna med

avståndsbedömningar och posthus, men jag tycker att det är roligt att nu kunna ha fri tillgång till källmaterialet och ytterligare kartor därutöver. De är väldigt vackra, väldigt välarbetade och det är otroligt roligt att kunna dela dem med en bredare allmänhet.

Källor

Postvägar, postkontor och postgårdar i 1750-talets Sverige (Eliz Lundin Vägverkets museum (medarbetare) Postmuseum (medarbetare) ISBN 91-973472-0-5 (inb) Stockholm: Postmuseum; 1998 Serie: Meddelanden från Postmuseum, 99-0657342-2; 43 Digitalt Museum (digitaltmuseum.se)

Karta över Åland och den omgivande svenska och finska skärgården, även de yttersta delarna av ländernas fastland avbildas. På kartan är postvägen mellan Sverige och Finland, över Grisslehamn och Eckerö utmärkt. (POST.044707)

Kortet ”Redaktionspersonalen från Tidningskontoret”

Mats Edström

I det förra numret av vår tidskrift så visar Arne O. Olsson ett kort med ovan nämnda text nedtill på dess bildsida, samt ställer frågan om någon känner kortets ursprung. Det var för mig en utmaning jag inte kunde motstå.

Nutidens digitala värld är fantastisk, i alla fall när fakta ska finnas. För några decennier sedan hade förmodligen åtskilliga timmar fått ägnas till att på exempelvis KB eller något universitetsbibliotek söka efter ”nålen i höststacken”. Med Internet så behövde jag inte ens lämna

bostaden. Nu var det inte så att jag med ett knapptryck omedelbart fick svaret, men efter några sökningar med lämpliga sökord så gavs besked på huvudfrågan. Kortet är utgivet i samband med Publicistkarnevalen ”Den Glada ankan” vilken ägde rum på Grand Hotel i Stockholm den 9 februari 1907.

I tidskriften IDUN, veckan efter festligheten, finns en artikel som berättar om ”ett så uppsluppet karnevalslif, som öfver huvud taget kan åstadkommas i det stela rikshufvudstaden Stockholm”.

FRÅN PUBLICISTKARNEVALEN ”DEN GLADA ANKAN” PÅ GRAND HÖTEL I STOCKHOLM DEN 9 FEBR. 1907. ORIGINALTECKNING FÖR IDUN AF M. ENEROTH.

I spektaklet förekom förutom Greve Danilo, bland annat Bostondans och en tidningsbalett bestående av ”sex unga, vackra damer” som berättas ha väckt en storm av bifall. Artikelförfattaren konstaterar att pressen annars brukar väcka upp helt andra stormar. En illustration i tidskriften visar att balsalen på dess ena kortsida var dekorerad med två jättelika ankor (eller var det måhända två gässlingar).

Karnevalens ändamål var att samla medel till Publicistklubbens ”egna hem”, vilket uppges väl ha uppfyllts. Förutom fest och glam var anledningen således densamma som för den våren 1901 hållna Pressens vecka. Det året bildades Svenska Publicisternas understöds- och pensionsförening. Den exakta innebörden av ”egna hem” har jag inte lyckats få svar på. Att liksom hos stiftelsen Höstsol (en närliggande jämförelse) även på detta plan sörja för yrkeskårens ålderdom känns som en sannolik förklaring.

Publicistklubben hade, förutom denna karneval och nämnda Pressens vecka 1901, i decennierna kring förra sekelskiftet arrangerat flera större offentliga festligheter; Vårfesten 1893 och karnevalerna åren 1891, 1908-1913. Arrangörens syfte och kontinuitet gör att det bör finnas fler kort än det Arne O. Olsson äger.

Om kortets bildmotiv kan jag tyvärr inte ge svar. Eftersom en av de kostymrade damerna håller fram ett exemplar av tidningen Kamraten så känns det troligt att kvartetten tillhör dess redaktion. Om jag tillåter mig att spekulera så kanske

karnevalsdeltagarna, mot en avgift, låtit sig fotograferas varpå intäkterna varit en del av insamlade medel. I så fall rör det sig om mycket små kortupplagor. Tidskriften Kamraten, som för övrigt har samma grundare som IDUN, riktade sig till unga män och blev tidigt ursprunget till flera idrottsföreningar runt om i landet. Exempelvis IFK Norrköping där ”K” står för kamraterna, vilket också är klubbens smeknamn.

Källor

IDUN, illustrerad tidning för kvinnan och hemmet, Nr 7 (torsdag 14 februari, 1907)

Nordisk Familjebok (Uggleupplagan), Stockholm 1915

Kamraten var en svensk ungdomstidning utgiven 1893-1911. Den grundades av Iduns redaktör Frithiof Hellberg, som redigerade den till och med 1902.

Idrottsföreningen Kamraterna bildades 1895 efter ett upprop i tidningen den 1 februari; ”låt oss bilda en idrottsförening med namnet IF Kamraterna”.

Redaktören

Orterna återuppstår eller... Idag påverkan ger resultat

Erik Idhult

I nr 1 2018 av Hembygdsfilatelisten berättade jag om PostNords förvandling av postorter under rubriken: "Varför vill PostNord ta död på landsorten". De gamla ortnamnen försvann från stämpelarna här i Västerbotten och ersattes av "stororterna" Umeå och Skellefteå. Jag efterlyste en policy för dessa beslut och inte minst var besluten tas i PostNords organisation. "Det bara blev så om Ortsbytet" är det svar som ofta ges ute hos postombuden. Frågan om förlust av ortnamnet har i ärlighetens namn inte heller setts som viktig från ortsstämpelsamlarens synpunkt.

Mina flertal mail-kontakter med PostNord togs med kundservice vid PostNord via mail-adressen kundservice.privat.se under en veckas tid i januari.

Frageställningen var denna: "Var tas beslut om postombudens stämplat och specifikt vilket ortnamnet ska den innehålla?" Till en början fick jag ett förnekande svar som att stämpelarna över huvud taget inte existerade och att de, i en senare mail-växling, förde en tynande tillvaro. Brev stämplat ju endast vid terminalerna och ingen annanstans. Till yttermera visso: "De används inte."

Ett svar från mail-växlingen den 31 januari sammanfattar PostNords policy och riktlinjer: "Då brev stämplat på våra sorteringsterminaler och inte lokalt längre så finns det ingen uppdatering av de lokala poststämplatarna. Beroende på vilken ort brevet sorteras på så stämplat den orten på brevet. Tidigare stämplades breven lokalt men i dagsläget görs detta

Likt fågel Fenix har stämplat för Dikanäs, Hörnefors och Nordmaling återuppstått.

inte längre då sorteringen sker manuellt. Därför har vi ingen specifik person eller avdelning som hanterar dessa stämplat då de aldrig används längre."

Som jag nämnde i förra artikeln fick jag veta att organisationen avseende postombud lever i all önskvärd välmåga och med det postombudsansvariga distriktvis. Den vetenskapen hade en samlarvän från Sundsvall berättat och med det som bakgrund påbörjades sökandet efter den ansvarige för vårt län. Svaret kom vid ett besök på Vänerbrevbäringskontor. Plötsligt och utan något försök till hemlighållande av personnamn fick jag namnet på den som ansvarade för den södra delen av kustlandet och delar av lappmarken. Och med ens kände jag att alla slussar öppnades. Därtill och inte minst när denne person utan krångel och motstånd tillstod att bevarandet av ortnamnen principiellt inte skulle vara något problem. Och när hon också, för det är en kvinna, menade att vi, stämpelsamlare och PostNord onödigtvis hade pratat förbi varandra. Den situation som uppstått och som vi nu försöker vrida rätt hade inte behövt uppstå om en organiserad dialog hade funnits. Lite självkritik med andra ord

som berör båda parter. Och att tillverka en stämpel med ortens rätta namn i stället för "stororten" bjuder inte på några problem alls, ekonomiska eller andra, enligt hennes åsikt.

Idag finns åter Hörnefors och Nordmaling i bruk. Röbäck står på tur. Postombudsansvarige har också sett till att Dikanäs, Klimfjäll och Marsfjäll har nya stämpelverktyg att bruka efter årsskiftet 2017/18.

Jag har inte nämnt norra länsdelen och förändringarna där. Däremot har jag fått namnet på ansvarige för det området. Med ett sedermera förhoppningsvis lika lyckosamt resultat.

Om vi slutligen återvänder till PostNords information ovan ser vi att den är oriktig och detta stämmer ju till eftertanke. Är verkligen kunskapen så bristfällig kring denna viktiga del av posthanteringen?

P. S. Jag har nu berättat om situationen i länet och berört även bilden från länet närmast söderut. Är erfarenheterna desamma i övriga län?. Mekanismen är densamma hos alla postombudsstämplat: "de fungerar bara 12 år". Vad händer då? Lever orten kvar eller tar "stororten" över?

Årsavgiften

Det är nu hög tid att betala 2018 års medlemsavgift!

Sätt in 150 kronor på PlusGiro 98 86 28-4.

De som redan betalt kan bortse från denna notis.

Hösten 2018

ONSDAGEN DEN 26 SEPTEMBER KL. 17.00 - 18.30

På Postmuseum Konferensrummet.

Kl. 17.00 - 17.30 Samling.

Kl. 17.30 - 18.30 **Urtima föreningsmöte** om Stämpelatabasen

ONSDAGEN DEN 31 OKTOBER KL. 17.00 - 18.30

På Postmuseum Konferensrummet.

Kl. 17.00 - 17.30 Samling.

Kl. 17.30 - 18.30

ONSDAGEN DEN 28 NOVEMBER KL. 17.00 - 18.30

Kl. 17.00 - 17.30 Samling.

Kl. 17.30 - 18.30 ”Tillverkningen av Oscars frimärkena”, Leif Ledmyr

Aktuella mötesdata finns alltid på föreningens hemsida:

www.sff.nu/hembygdsfilatelisterna

Information om personuppgifter

Genom att betala medlemsavgift så godkänner du att vi registrerar dina personuppgifter i ett dataregister. Vi behandlade dessa tidigare enligt Personuppgiftslagen (Pul.) Den 25 maj 2018 ersattes Pul. av Dataskyddsförordningen (EU) 2016/679 (GDPR).

Vi registrerar bara uppgifter som medlem själv lämnar, såsom namn, postadress, telefonnummer, e-postadress, betalningar och samlingsområden. Uppgifterna används för utskick av tidskriften, medlemsaktiviteter och ekonomisk administration.

Medlemsregistret lämnas inte ut till tredje part. Vi prioriterar skyddet av all information du anförtror oss och följer de regler och lagar som finns för att skydda din integritet. Bara ett fåtal personer med särskild behörighet har tillgång till denna information.

Medlem har rätt att få utdrag ur registret avseende sig själv. Begäran om utdrag skall vara undertecknad och skickas per post till sekreteraren. ◇

<https://www.datainspektionen.se/fragor-och-svar/personuppgiftslagen/vi-ar-en-nystartad-ideell-forening-som-ska-uppratta-ett-medlemsregister-vilka-regler-galler/>